

HEIMIR

IV. árgangur

WINNIPEG, 1907.

5. blað.

Einar Olafsson

EINAR ÓLAFSSON.

„Á daginn er tregandi dapurt mitt ráð.
En— draumurinn var svo fagur.“

B. Þ.

„En— draumurinn var svo fagur.“

Og einn slíkan draum dreymdi Einar í æsku; en svo höfðu örlaga-nornirnar lagt á, að ekki skyldi hann rætast.

Í seinni tíð virtist stefna jafnaðarmanna hafa tekið Einar föstum tökum.

Hann dreymdi annan fagran draum, sem sýndi honum inn á lönd þau, er sumir ætla séu lönd framtíðarinnar. Þar sá hann í hillungum sóllanda-fjöll fyllra frelsis og mannúðar, fagran, hlýjan og víðlendan heim— hugarsýn jafnaðarmanna.

Og sannfærður um veruleik þess heims, þ. e. a. s., að þangað að ynnist leiðin, lagði hann fram alt sitt fylgi til þess, að gera vegina þangað greiðfærari.

Margir hafa unnið að slíku um dagana og munu eins hér eftir um ókomnar aldir; en hvort fyrirheitna landinu, eins og það birtist í draununum fögru, verður nokkurn tíma náð, það veit enginn maður.

Fyrir sterkan vilja og heita umbótaþrá er sýnin lokkandi og hvetjandi til áframhalds. Og að svo hafi verið, þar sem Einar átti hlut að máli, um það held eg enginn efist, sem for-dómslaust les ritgerðir hans í „Baldri“.

Hitt er annað mál, hvort áköf barátta fyrir því, sem enn þá liggur í fjarlægðar-móðu ókominna alda, getur ekki verið óþörf, sumum að minsta kosti; hvort þeir eru ekki að eyða kröftum og tíma til einskis, þegar þeir eru að fást við svo örðug viðfangsefni. Um það hygg eg geti orðið deildar skoðanir.

Það er svo hætt við því, þar sem löngun er heit og sterkur vilji, að fá einhverju afkastað, en möguleikinn er ekki að sama skapi, að vonin, um að draumurinn rætist, vanmegnist, og hugurinn verði dapur og tregandi,—að sóllandafjöllin hverfi í köldum eljum og júnfósólin gangi til víðar og renni aldrei framar.

Þess oftast sem vonbrigði verða, þess ömurlegra og kaldara verður lífið þeim, sem fyrir þeim verður. Og fyrir þeim varð Einar seint og snemma.

Greindarmennirnir eru engan veginn sælustu mennirnir.— Þeirra sálarsvið er ekki þar, sem grasið er mest í búfjárhöggunum.

Þeir gera flestir stórar kröfur til lífsins, máskje stærri en svo, að sanngjarnt sé að vonast eftir uppyfylling þeirra.

Margt hefir Einar vel ritað, og margt skörulega talað; en oft var hugsunin nokkuð einsleg og ósveigjanleg. Og honum var, eins og Hallmundi, óljúft að láta draga taumana úr höndum sér.

Hann var ágætur liðsmaður, þar sem hann vildi vera það, og eg hygg, þó ekki sé eg því vel kunnugur, að fyrir hans forgöngu hafi hér um eitt skeið unitara-félagsskaparmál ekki hætt að vera til.

Og vera munu þeir til, sem ástæðu hafa til að syrgja Einar sem sinn einlægasta, trúasta og bezta vin.

En orðheldni ástarinnar, loford vonarinnar, réttlætistilfinning manna og—lífslöngunin, það brást honum alt saman.

Þetta sá hann og las það svo greinilega út úr lífinu í kringum sig.—

Svo var þá að eins eitt eftir, það, að geta gleymt, og geta „aldrei framar dreymt“.

Kristinn Stefánsson.

Frjálslyndi í trúarbrögðum á Hollandi.

EFTIR SÉRA J. T. SUNDERLAND.

Holland er lítið land, og fyrir þá ástæðu er oss gjarnt að smynda oss, að það sé þýðingarlítið land. En ef vér gerum það, skjátlast oss stórlega. Að því er snertir framför heimsmenningarinnar og andlegs líts mannkynsins, er Holland eitt af hinum þýðingarmestu löndum heimsins. Motley hefir sýnt það mjög greinilega í bók sinni, „Upphaf hins hollenzka lýðveldis“, og öðrum ritum. En hann hefir samt ekki sagt frá öllu.

Hverjir eru hinir þýðingarmestu ávextir siðmenningarinnar? Ekki miklar bókmentir eða listir eða vísinda uppgötvanir, þótt þetta í sjálfu sér sé mikils virði. Ekki eru það heldur voldugar stjórnir með miklu hervaldi né mikil auðæfi. Miklu þýðingarmeira en allt þetta er þegnfrlsi og trúfrlsi. Án frelsis eru allir hlutir einskis virði. Með frelsi hljóta öll önnur lífsgæði að öðlast fyr eða síðar. Frelsið skapar sanna menn. Ekkert annat getur það. Bólun ófrelsisins, sérstaklega andlegs ófrelsis, er í því innifalin, að það eyðileggur manndóm. Hin beztu sönnun fyrir ágæti þjóðanna er ekki hvað þær hafa til umráða, heldur hvað þær eru. Þeirra sanna ætlunarverk er hin hásta möguleg þroskun fólksins— allra þeirra, sem þjóðina mynda. En engin veruleg mannkynsþroskun hefir verið möguleg né getur orðið möguleg nema þar, sem þegnfrlsi og trúfrlsi á sér stað.

Ef vér mælum þjóðirnar á þenna mælikvarða, hvar stendur þá Holland? Mjög framarlega. Eg er ekki viss um, nema að vér mættum segja, að það standi öllum löndum framar. Það hefir verið leiðtogi Evrópu á frelsisbrautinni. Þýzkaland kemst í engan samjöfnuð, og Frakkland er þremur öldum á eftir. Mikinn hluta þess, sem Frakkland afrekaði fyrir fólkið á síðari hluta níttjándu aldarinnar, framkvæmdi Holland aftur á sextándu öld. England var ekki einungis tvær aldir á eftir, heldur hlaut það að læra af Hollandi margar þær frelsiskenningar, sem nú eru mest metnar hjá ensku þjóðinni. Fyrir einni öld og

Þriðjungi annarar byrjuðu Bandaríkin lífsferil sinn sem þjóð með þegnfrelsi og trúfrelsi sem sitt göfugasta þjóðareinkenri. Hvaðan höfðu þau fengið það? Vér höfum lengi verið blindir fyrir því, en nú erum vér farnir að sjá, að vér fengum það frá Hollandi, miklu fremur en frá Englandi eða nokkru öðru landi. Sviss kemst nær því en nokkurt annað land, að standa Hollandi jafnfætis sem brautryðjandi frelsisins í stjórn og trúmálum. En jafnvel Sviss lagði ekki eins mikið í sölurnar fyrir frelsi sitt og Holland varð að gera. Og ekki voru heldur forlög þegnréttinda og trúfrelsis í Evrópu eins mikið undir frelsisbaráttu Svisslendinga komin og þeirri, sem Holland háði við Spán. Þegar Filippus annar byrjaði sína löngu stjórn í félagi við páfann, og með rannsóknarréttinn í þjónustu sinni, með þeim eina tilgangi að eyðileggja öll mótmælenda trúarbrögð, fyrst á Hollandi, síðan á Englandi og síðast um alla Evrópu, þá var það hið óvinnandi fræga Holland mótmælendanna, undir forustu Vilhjálms af Óraníu, hins mesta og göfugasta stjórnámamanns sextándu aldarinnar, sem sigraði hann, og þannig bjargaði þegnfrelsinu og trúfrelsinu í Evrópu, sem var óaðskiljanlegt frá Siðabótinni.

Hvað verður nú sagt um byrjun trúfrelsisins á Hollandi? Byrjunin er langt aftur á öldum, löngu fyrir daga Lúthers og Kalvíns. Trúfrelsishreyfingunni á Niðurlöndunum má líkja við streng, undinn úr þremur þáttum, eða öllu heldur við á, sem myndast úr þremur smærri ám. Þessir þrír þættir eða samrennandi straumar þekkjast bezt í sögunni sem endurskíraratrúin (anabaptismus), únítaratrúin og guðspjalls mótmælenda trú (evangeliskur prótestantismus). Hver þessara þátta er þess verður, að á hann sé minst út af fyrir sig.

Elzt er endurskíraratrúin. Á tímum Lúthers og tveimur öldunum næst þar á undan voru til á Hollandi og víðar menn og félög, sem höfðu ímugust á klerkavaldi og kreddukerfi rómversku kyrkjunnar. Þeir efuðust um gildi trúarjátninganna og margra kenninga; þeir kröfðust einfaldari og óbrotnari guðsþjónustu og lífennis, ásamt rétti til að hugsa og álykta fyrir sig sjálfir. Þessir menn, þó þeir virtu biblíuna mikils og héldu henni mjög á lofti, hlustuðu einnig á þá rödd, er talaði í þeirra

eigin sál. Þeir álitu, að rómverska kyrkjan væri horfin langt frá hinum upprunalega hreinleik og anda kristindómsins, og þeirra markmið var, að hverfa aftur til trúarbragða Krists og fyrstu fylgjenda hans. Stundum voru þessir menn kyrrir í kaþólsku kyrkjunni, en vanalega leituðust þeir samt við, að skilja sig frá henni. Þessir vantrúarmenn, félög og söfnuðir nefndust mörgum nöfnum. Einn flokkurinn, sem náði mikilli útbreiðslu á Hollandi á fjórtánda öldinni, nefndist „Bræðralag hins sameiginlega lífs.“ Bræðralag þetta hafði mörg félög og kyrkjur. Meðlimir þess voru alþektir fyrir guðrækni, óbrotna lífshætti og þá miklu rækt, er þeir lögðu við uppfræðslu; með því að stofna skóla hvar sem þeir fóru. Fyrir áhrif þeirra batnaði alþýðumentun stórum á Hollandi strax á fimtánda öld. Thomas a Kempis, höfundur hinnar frægu bókar, „Í líkingu Krists“, var meðlimur þessa félagsskapar. En flokkur sá, sem stendur sögulega langfremst, voru þó endurskíraranir (anabaptists), sem voru svo nefndir vegna þess, að þeir könnuðust ekki við, að ungbarnaskírni væri gild, og skírðu þá aftur, sem gengu í flokk með þeim. Þessi trúflokkur gerði vart við sig í þvínær öllum löndum Evrópu. Hjá þeim þroskuðust margar ólíkar skoðanir í hinum miklu hugsana umbrotum, sem þá áttu sér stað hvervetna. Sumir þeirra urðu ofstækismenn, bæði í trúarbrögðum sínum og þjóðfélagsskipulagshugmyndum, þeir stæfdu sig af nýrri yfirnáttúrlegri opinberun, boðuðu afturkomu Krists og endir þessa heims. Þeir höfðu allar eignir sameiginlegar, og skorðu á stjórnendur að ganga í félag með sér, og hótuðu þeim valdamissir að öðrum kosti. Í bænum Munster gerðu þeir fleirkvæni að trúarbragðaskyldu. Þetta ofstæki kom óorði á alla hreyfinguna, og átti þátt í því, að skapa óvild gagnvart henni, sem sagnavísindi nútímans eru að eins byrjuð að útrýma. Í raun og veru var mikill meiri hluti endurskíraranna á Hollandi og víðar í Evrópu vanalega alveg lausir við ofstæki. Þeir voru einlægir, alvörugefnir og göfugt hugsandi menn, sem voru siðferðisleg fyrirmynd annara manna. Tilgangur þeirra var, að útbreiða hreinni og sterkari trú en þá, sem vanalega var að finna á meðal fólksins. Að nokkru leyti voru þeir hreintrúar-

menn (púrítanar) síns tíma, þeir voru einnig að nokkru leyti dultrúarmenn (mystíkar) og friðarhyggjendur (quietistar). Þeir voru mótfallnir hernaði, andmæltu dauðarefsingum og neituðu að vinna eiða. Þeir vildu engin afskipti hafa af ríkiskyrkjum, guðsþjónustur þeirra voru einfaldar, og hver söfnuður stjóri aði sér sjálfur. Þeir lögðu mikla áherzlu á trúarlíf einstaklingsins, og margir þeirra hneigðust að þeirri skoðun, að sannleikurinn opinberaðist einstaklingnum í hans eigin hugsun. Nokkrir þeirra hneigðust að únítarískum skoðunum, eins og bent verður á seinna. Hvað umburðarlyndi í trúmálum viðvíkur, voru þeir langt á undan samtíð sinni. Þeir viðurkendu, að öðrum bari hugsanafrelsi það, sem þeir gerðu sjálfir kröfur til.

Þessir fyrstu endurskírarar liðu því nær undir lok í ofsákrum þeim, sem þeir urðu fyrir, fyrst af hálfu kaþólsku kyrkjunnar og síðan af kyrkju Lúthers og Kalvíns. En þeir höfðu samt ekki lifað til einskis. Þeir höfðu gert mikið til þess að búa í haginn fyrir hina miklu mótmælenda siðbót, og þegar hún komst á, voru þeir bezti efniviðurinn, sem hana myndaði; og þeir eftirskildu að nokkru leyti einkenni sín í Mennónítunum á Hollandi og Þýzkalandi, sem voru eftirkomendur þeirra, og í Kvekurunum á Englandi og í Ameríku, sem eru andlegir afkomendur þeirra, og nútíðar Baptistum hafa þeir að minsta kosti eftirskilið safnaðafyrirkomulag sitt og sína sterku sjálfstæðisþrá.

Vér megum ekki blanda endurskírurunum við únítara, og þó er það áreiðanlegt, að margar únítarískar trúarskoðanir þroskuðust á meðal þeirra. Sögulegar sannanir fyrir því finnast víða. Sem dæmi má nefna Davíð Jovis endurskírnarprédikara, sem var fæddur í Delft 1501. Hann sagði að það væri til að eins „einn guð, einn og óskiftilegur“ og „þvert á móti starfsemi guðs í allri sköpuninni, að játa þrjár persónur guddómsins, eða að þrjár séu að eins einn, eins og kent er í trúarjátningu Athanasíusar.“ Í endurskírara kyrkjuni í Emden var kennari að nafni Adam Pastor, sem var bannfærður fyrir skoðanir sínar á móti þrenningarkenningunni. Árið 1551 var læknir að nafni George von Paris, sem tilheyrði hollenzku endurskírurunum og hafði farið til London, brendur í Smithfield fyrir villutrú sína,

sem var sú, að hann neitaði þrenningarkenningunni. Fæð eru til sagnir af mörgum atburðum þessum líkum. Próffessor Banct Maury, sem er manna bezt að sér um þessa hluti, segir: „Endurskírararnir líktust að mörgu leyti únítörum. Hvorirtveggju tóku ritninguna framyfir erfðakenningarnar, eins og þeim var haldið fram af páfunum. Hvorirtveggju hugsuðu sér gagngerða umbót á kyrkjunni, og vildu afnema alla siði og kenningar, sem ekki voru auðsjáanlega byggðar á biblíunni. Hvorirtveggju voru mótfallnir hinum yfirskilvitlegu trúardeilum, og höfðu sér mætur á siðferðismálum og því sem snerti mannlíf. Hvorirtveggju álitu, að það, sem gerði manninn kristinn, væri lífverni hans, en ekki trúarkreddur. Flestir endurskírarar neituðu með únítörum rétttrúnaðarkenningunni um holdtekju, þó sumir væri þeir þrenningartrúar.

Unitarískar skoðanir urðu einnig til á öðrum stöðum. Sumar áttu rót sína að rekja til annara landa en Hollands. Rit slíkra brautryðjenda únítarískrar trúar, sem Mikael Servítusar, spánverjans, sem Kalívn lét brenna í Genf, og Faustus Sociusar frá Ítalíu, sem únítaríska hreyfingin á Póllandi var nefnd eftir, bárust til Hollands, og voru lesin af mörgum.

Einnig verður að geta Erasmusar, eins hins frægasta fræðimanns Hollendinga á siðabótartímabilinu. Erasmus var álitinn af mörgum andstæðingur þrenningarkenningarinnar, og var það tilefni til haturs og vantrausts. Hver skoðun hans var í því efni, er í rauninni ómögulegt að segja um. Hann játaði sjálfur að hann væri þrenningartrúarmaður, samt sem áður verður því ekki neitað, að í sumum ritum sínum styður hann mjög únítarískar skoðanir, og var þannig skilinn af mörgum samtíðarmönnum sínum. En hvað sem því líður, hafði hann mikil áhrif í frjálslyndisáttina. Hann útbreiddi þekkingu og mælti með rannsókn í öllu og umburðarlyndi í trúmálum; og hið gríska nýja testamenti hans átti meiri þátt en nokkur önnur bók í því að auka álit kristinna fræðimanna á siðbótinni.

Holland er nógu nálægt Þýzkalandi og Sviss, og samband þess við bæði þessi lönd var svo náið á sextánda öldinni, að hinar stóru trúarumbóta hreyfingar, sem þar áttu upptök sín

undir forustu Lúthers, Zwinglis og Kalvins, gerðu óðara vart við sig hjá hollenzku þjóðinni. Þessar hreyfingar náðu miklu skemra, hvað frjálslýndi snerti, heldur en endurskírara og únítara hreyfingarnar, en samt sem áður voru þær mikil umbót á trúarbrögðum kaþólsku kyrkjunnar. Það er meira að segja líklegt, að þær hafi gengið eins langt í áttina til frelsis og frjálslýndis, og nokkur umbótahreyfing á þeim tíma gat gert, ef hún átti að hafa marga og stöðuga fylgjendur.

Áhrifin komu fyrst frá Lúther. Gáfað og frelsisgarnt fólk, eins og Hollendingar, hlaut að verða hrifið af hugmyndum hans og dirfsku. Það kom brátt í ljós, að Holland mundi verða mótmælenda megin, og að Lútherstrúin mundi að öllum líkindum ryðja sér þar til rúms. En seinna bárust skoðanir Zwinglis frá Sviss, og margir hölluðust að honum í atriðum, er hann greindi á við Lúther. En lítið eitt seinna fóru rit Kalvins að koma í ljós með sína sterku röksemdafærslu og óvild til páfadómsins. Þau unnu meira á en bæði Lúther og Zwingli, og eftir fá ár var Kalvínstrúin, eða það sem kallað hefir verið hin endurbætta mótmælendatrú, viðtekin af miklum meiri hluta fólks á Hollandi.

Þetta var trú Vilhjálms af Óranú og flestra þeirra, sem háðu hið langa og hræðilega stríð, er gerði Holland að frjálslandi í trúarbragðalegu tilliti.

Umburðarlyndi var næstum óþekt á siðabótaröldinni.— Rómverska kyrkjan hafnaði því, og fylgjendur Lúthers og Kalvins sýndu það sjaldan. Hvorirtveggju voru næstum því eins strangir og kaþólska kyrkjan í því, að ofsækja vantrúarmenn. Ef vér viljum finna umburðarlyndi haldið fram af flokkum manna, verðum vér að fara til endurskírara og únítara. Þeir kendu það sem meginreglu, og fylgdu því vanalega fram, þó ekki altaf. Einnig voru til einstaklingar tilheyrandi öllum kyrkjum, jafnvel hinni kaþólsku, og einstaklingar, sem engri kyrkju tilheyrðu, sem mæltu fastlega fram með umburðarlyndi. Eins og vér höfum séð, var Erasmus einn þeirra. Margir aðrir voru á Hollandi. Vilhjálmur af Óranú kendi það og sýndi með dæmi sínu á hinn göfugasta hátt. Aðrir miklir hollenzkir

leiðtogar, eins og Barneweldt og John de Witt, gerðu hið sama. Fólkið fylgdi ekki æfinlega dæmum þessara leiðtoga sinna, en samt mun hafa verið meira umburðarlyndi og trúarbragðafrelsi á Hollandi á sextánda og seytjándu öld en í nokkru öðru landi, Sviss jafnvel ekki undanskilið. Enskir presbyteranar og frakkneskir húgenottar fundu hæli á Hollandi, og sömuleiðis gyðingar frá mörgum löndum Evrópu. Vantrúarbækur, sem ekki var leyft að gefa út í öðrum löndum, voru gefnar út á Hollandi. Tyndalls þýðing af nýja testamentinu var bannað að prenta á Englandi, var hún þá prentuð á Hollandi og flutt leynilega til Englands. Það er eftirtektarvert, að Locke bæði ritaði og gaf út á Hollandi rit sitt, „Bréf viðvíkjandi umburðarlyndi“, vörn fyrir umburðarlyndi á Englandi. Þegar að ensku háskólarnir voru lokaðir fyrir öllum, sem ekki játuðu sig fylgjendur ríkis-kyrkjunnar, buðu hollenzku háskólarnir velkomna alla lög- hlýðna sannleiksleitendur, hverrar trúar sem þeir voru og hvaðan sem þeir komu.

Eins og vér höfum séð hneigðist mestur hluti hollenzku þjóðarinnar að Kalvínstrúnni, eða hinni svo kölluðu endurbættu kyrkju. Hvað langt náði hennar frjálslýndi? Viðvíkjandi kyrkjustjórn var hún töluvert frjálslýnd. Hún hafði enga presta stétt og enga kyrkjulega harðstjórn eins og rómverska kyrkjan. Hún meira að segja neitaði öllu þessháttar. Þó að hún hefði ekki algjört safnaðarveldi, gaf hún samt fólkinu sjálfu mikið vald. Regla hennar var þessi: „Allir eru kongar og prestar í guðs augum, fátækir jafnt sem ríkir, leikmenn sem klerkar.“ En þegar vér snúum oss frá kyrkjustjórninni og að guðfræðinni þá var endurbættu kyrkjan fjarri því að vera frjálslýnd. Samt sem áður snéri hún í áttina til meira frjálslýndis, vegna þess að hún var grundvölluð á biblíunni, sem öllum var boðið að lesa og rannsaka fyrir sjálfa sig. Hversu mikil framförin hefir verið frá sextánda öldinni til hinnar tuttugustu, munum vér sjá smám saman.

Hin fyrsta þýðingarmikla framfarahreyfing í kyrkju þessari átti sér stað í byrjun seytjándu aldar. Það var upphaf hinnar svo kölluðu Arminíusar trúar. Sú hreyfing mótmælti kenning-

um Kalvíns um útvalningu og fyrirhuguð forlög. Arminíus var nafnkendur prédikari í Amsterdam og síðar kennari í guðfræði við háskólann í Leyden. Hann mótmælti þessum kenningum sem óréttlátum og guði ósamboðnum og eyðileggjandi fyrir hinn frjálsa vilja mannsins. Hann kendi það sem nefnt hefir verið skilyrðum bundin útvalning, að Kristur hefði ekki dáið fyrir fáa útvalda, heldur fyrir alla menn, og að hver sem vilji geti veitt honum móttöku og frelsast. Þó undarlegt megi virðast vakti þessi kenning Arminíusar áköf mótmæli. Alt umburðarlyndi gleymdist um tíma. Móttöðumenn hans reyndu að fá hann rekinn frá háskólanum; þeir sem völdin höfðu, vildu ekki láta að vilja þeirra í því. En eftir dauða hans, sem ekki var langt að bíða, var fylgjendum hans stefnt fyrir kyrkjuping og sakfeldir þar. Tvö hundruð prestar, sem fylgdu skoðunum Arminíusar, voru gerðir rækir úr kyrkjunni.

En þó að hreyfingin virtist vera sigruð að fullu, var hún samt ekki útdaud. Út frá henni reis skjótlega „Hollenzka mótmælenda kyrkjan“, sem hefir alt af haft mjög sterk áhrif til frjálshyndis á Hollandi, þrátt fyrir fáa meðlimi. Og það, sem er enn þá þýðingarmeira, er, að hugmyndir Arminíusar og guðfræðisskoðanir hafa útbreiddst og haft mjög mikil áhrif í öðrum löndum utan Hollands. Það hefir lengi verið hin ráðandi guðfræðisstefna ensku kyrkjunnar. Það er guðfræði allra Meþódistu kyrkna í heimi. Það hefir breytt Kalvínstrúnni alstaðar, og hefir víða leitt til enn þá meira frjálshyndis.

Hugo Gratius, sem var uppi samtímis Arminíusi, starfaði mikið fyrir skynsamleg og siðferðisleg trúarbrögð á Hollandi og víðar, bæði með sínum upplýsandi ritum um biblíuna og guðfræði, og hinni frægu bók sinni, „Réttindi á ófriðartímum og friðartímum (De Jure Belli et Pacis), sem lagði grundvöllinn að nútíðar millþjóða lögspeki. Andrew D. White, nafnkendur stjórnámálaáður í Bandaríkjunum, sagði, er hann stóð við gróf Gratíusar 1899? „Af öllum ritum, sem ekki hafa verið álitin guðlega innblásin, hefir sú bók verið mannkyninu til mestrar blessunar.“ Bók þessi kom tvönnu afarþýðingarmiklu til leiðar. Hún sýndi, að réttur og sannsýni takmarkast ekki

af landamerkjum þjóðanna; að hin gullna regla hefir gildi fyrir þjóðir og stjórnir engu síður en einstaklinga. Og hún sýndi einnig það, sem ekkert annað rit hafði áður sýnt, að hinn verulega grundvöll allra réttinda væri hvorki að finna hjá kyrkjunnni eða í biblunni, heldur í mannsins eigin eðli sem samfélagsgjarnrar veru. Þetta kom sér mjög illa fyrir alla kreddu og kyrkjutrú, en fyrir trúarbrögð þau, sem lögðu aðaláherzluna á siðferði og hið verulega líf, var það hinn mesti hagur.

Fjörutíu árum eftir Arminíus og Gratiús hafði Spinoza, sem var gyðingur, stórkostleg áhrif til frjálslyndis í trúmálum, ekki einungis á Hollandi heldur og um alla Evrópu, með hinum afar merkilegu heimspekisritum sínum.

Fyrir utan hreyfingu þá, sem ber nafn Arminíusar, átti sér engin stór framfarahreyfing stað í guðfræði á Hollandi, þar til um miðbik nítjándu aldarinnar, samt sem áður hefir yfir höfuð að tala stöðug kylrát framför átt sér stað. Orsakir þær, sem hafa valdið framför þessari, hafa að mestu leyti verið þær sömu og hafa framleitt samskonar framför í öðrum löndum, aðallega almenningsmentun, útbreiðsla nýrra hugsana frá einu landi til annars með auknum viðskiftum, ferðalög og bækur, framför vísindanna, biblíu og trúar rannsóknir í háskólunum, og frelsis og rannsóknar andi sá, sem hvervetna er að finna í heimi nútímans.

Hollendingar voru hin fyrsta þjóð, er setti á stofn fræðslu í samanburðar trúfræði í háskólum sínum. Hún hefir dregið hugi margra að hinum miklu trúarbrögðum heimsins öðrum en kristindóminum, og leitt af sér frjálslyndi og víðsýni. Hollenzku háskólarnir hafa framleitt marga fræga guðræðinga, og meiri hlutinn af þeim hafa verið frjálslyndir. Sérstaklega hefir háskólinn í Leyden verið ljós, sem hefir sent birtu sína ekki einungis yfir Holland, heldur einnig önnur lönd. Hin víðtæku áhrif hans sjást bezt af því, að á seytjándu öldinni innskrifuðust meira en 2000 enskir námsmenn við hann. Niebuhr sagði um hann, að hann væri hin minnisverðasta mentastofnun í Evrópu. Háskóli þessi var stofnaður af Vilhjálmi af Oraníu í launaskyni við íbúana í Leyden fyrir þeirra hraustu vörn, þegar

Spánverjar sátu um bæinn. Hann hefir nú í þrjár aldir verið aðalaðsetur frjálsra trúarskoðana á Hollandi og máske aldrei betur en einmitt nú. Það væri ekki of mikið að segja, að enginn nútíðar fræðimaður hafi gert meira til að gefa fólki skynsamlegan skilning á uppruna og þýðingu gamla testamentisins, heldur en Dr. Kuenen í Leyden. Starf þeirra prófessoranna Tiele, Scholten, Oort, Opzoomer Eerdmans og De la Saussage hefir einnig haft mjög mikla þýðingu fyrir útgreiðslu trúarlegs frjálslyndis.

Íbúatala Hollands er nær hálf sjötta millíón. Nokkuð yfir þrjá fimtu hluta íbúanna eru mótmælendur, hinir eru kaþólskir og gyðingar. Langstærst allra mótmælenda kyrkna er hollenzka endurbætta kyrkjan, sem þar til í byrjun nítjándu aldarinnar var ríkiskyrkja. Nú er engin ríkiskyrkja á Hollandi, allar hafa jöfn réttindi og fullkomið frelsi. Auðvitað býst enginn við miklum framförum í kaþólsku kyrkjunni, samt sjást þess merki, að jafnvel þar er hærri kritíkin að ryðja sér til rúms á meðal hinna gáfaðri manna. Það er í mótmælenda kyrkjunum, sem vonast má eftir frjálsum trúarbrögðum í framtíðinni.

Um miðja síðustu öld fór að votta fyrir framfara hreyfingu í trúmálum, sem sýndist vera mjög sterk og líkleg til, að mikið mundi af henni leiða; hún snerti að meira eða minna leyti alla mótmælenda flokkana. Hreyfing þessi varð þekkt undir nafninu „Nútíðarhreyfing“, og þetta nafn hefir síðan fest sig við frjálslynda flokkinn á Hollandi. Þeir, sem þessum flokki fylgja, hafna öllum orþódoxum trúarjátningum, í sannleika öllum trúarjátningum eða hverju því, sem miðað getur til þess að hefta frjálsa rannsókn og hugsanafrelsi. Tilgangur þeirra er hvorki sá, að byggja upp neinrar vissar kenningar eða kyrkjustofnanir né heldur sá, að brjóta niður; hann er siðferðislegs og andlegs eðlis. Einn hinn bezt þekkti leiðtogi þeirra hefir lýst trú þeirra í stuttu máli með þessum orðum: „Trú á lifandi guð, föður allra manna, hvers andi lifir í hjörtum allra hans barna, og sem ber að þjóna samkvæmt meginatriðunum úr kenningum Jesú.“ Það þarf naumast að benda á, að þessi trú er í fullu samræmi

við hina frjálsu kristnu trú á Englandi og í Ameríku, eins og hún er kend á meðal únitara-og úniversalista.

Þessi nútíðarhreyfing breiddist mjög út á tuttugu og fimm árum, frá 1850 til 1875, en síðan hefir hún orðið fyrir megnri mótspyrnu, og hefir því orðið lítið ágengt.

Yfir höfuð eru afturhaldsmenn í meiri hluta um alt land, en sá meiri hluti er sterkastur á meðal hins fáfróðasta hluta fólksins, og minnar eftir því sem þekking eykst. Hinir frjálslyndu eru vongóðir. Þeir sjá að starfsemi sú í trúarlegri upp lýsingu, sem þeir hafa með höndum, er ekki fárra ára starf, heldur tekur marga mannsaldra. Próf. Eerdman í Leyden segir: „Eg álit að á þessari öld muni mikil framför til frjálsrar trúar eiga sér stað á Hollandi.“

Í þrjátíu ár eða meira hafa fylgjendur „Nútíðarhreyfingarinnar“ haft félag með sér, sem er kallað „Mótmælendasameining“ (Protestantenbond). Tilgangur þess er, að sameina frjálslynda hugi úr öllum kyrkjum og með því að efla frjálslyndi. Meðlimatala þess samanstendur af einstaklingum en ekki af kyrkjum. Árið 1901 var meðlimatalan 18,500, og undirfélag í 157 stöðum. Sameiningin heldur ársfundi í stærstu bæjum landsins. Í ár var fundurinn haldinn í Groningen, í maí, og er sagður að hafa verið fjölmennur og áhugamikill.

Það er einnig annað félag til, sem hefir svipaða stefnu, en er bundið við endurbættu kyrkjuna. Það nefnist „Evangeliska félagið“, en því hefir lítið orðið ágengt. Nýlega hafa „Fylkis sambönd svokölluð verið sett á fót í nokkrum fylkjum, og kváðu sum þeirra vera í talsverðum uppgangi.

Hinn stærsti erviðleiki, sem frjálslyndir menn á Hollandi hafa við að berjast, er, að þeir eiga mjög fáa söfnuði; þeir tilheyra víðast hvar sömu kyrkjum og hinir orþódoxu. Í söfnuðum, þar sem að meiri hlutinn er afturhaldssamur, eru kosnir mis við prédikanir og trúaruppfræðslu barna, sem þeir æskja eftir. Nú er mjög mikið um það rætt, hvort ekki mundi heppilegra að stofna sérstakar frjálslyndar kyrkjur, þar sem það er mögulegt.

Að endingu vil eg minnst á það, sem Ameríka á Hollandi að þakka í þessu efni. Mikið af því er innfalið í ritum fræðimanna, því jafnvel hvergi hafa bækur slíkra leiðtoga í frjálslýndi og þekkingu sem Kunens, Scholtens og Thiels verið jafnvel metnar, og haft jafnmikil áhrif og hér í Ameríku. En hér er ekki alt upptalið. Ameríkumenn geta aldrei gleymt því, að fyrstu landnámsmenn Ný-Englands, er stigu á land í Plymouth, höfðu notið tólf ára varðveizlu í Hollandi, eftir að þeir voru með ofsóknum hraktir burt af Englandi. Ekki mega heldur únítarar eða aðrir, sem trúfrelsi og þegnfrælsi unna, gleyma þeim arfi frelsis, víðsýnis og umburðarlyndis, sem þeir fluttu með sér frá Hollandi og gáfu afkomendum sínum hér. Ekkert er eftirtakanlegra í sögu Ameríku en sá munur, sem var á þessum mönnum, sem settust að í Plymouth, eftir að hafa lært af hinni frelsisgjörnu og umburðarlyndu hollenzku þjóð, og þúríttónunum, sem komu seinna frá Englandi og settust að við Massachusetts flóann. Umburðarlyndisleysið gerði snemma vart við sig í Ný-Englandi, og hafði illar afleiðingar í för með sér. Margir, sem áður höfðu verið ofsóttir á fósturjörð sinni, ofsóttu nú sjálfir í hinu nýja heimkynni. En það voru að eins þúríttarnir, sem komu beint frá Englandi, er ofsóttu. Hinir, sem höfðu orðið fyrir öðrum áhrifum á Hollandi, gerðu sig aldrei seka um það, né heldur afkomendur þeirra.

Frjálslýndisanda þann, sem þeir höfðu fengið, létu þeir koma fram í kyrkjustjórn sinni. Þeir sameinuðu sig ekki um neinrar trúarjátningar, heldur um sáttmála, sem voru svo frjálslir og óbundnir, að þeir ekki hindruðu nýtt ljós og framför. Mikið af hinni síðari Ný-Englands únítaratrú má rekja beinlínis til manna, sem komu frá Hollandi með þessum fyrstu landnemum eða nokkru seinna. Plymouth kyrkjan er núna únítarísk, og heldur samt hinum upprunalega sáttmála sínum. Hversu langt þeir ekki ljós hugsunarfrelsisins, sem var kveikt á Hollandi, náð að skína.

Að síðustu er það eftirtektarvert, að á annan mjög ólíkan hátt, en einnig mjög þýðingarnikinn, eiga únítarar í Ameríku landi Vilhjálms af Óraníu, Gratúsar og Kunens mikið að þakka.

Það var hr. Huidekoper, hollenzkur únitari, sem 1844 stofnaði í Meadville í Pennsylvania guðfræðisskóla, þar sem í rúm sextfu ár mikill hluti únitarskra presta í Ameríku hafa fengið mentun sína.

G. Á þýddi.

Flokksfylgi.

Það hefir oft verið sagt um oss Íslendinga, að vér værum sundurlyndisgjarnir, og létum flest verða oss að deiluefnum. Einmitt vegna þess, hve oft þetta er sagt, hefir það vaðalaust einhvern sannleik að geyma. „Sjaldan lýgur almannarómurinn,“ segir máltækið; og því síður er ástæða til að ætla, að hann ljúgi í þessu efni, þar sem flestir munu álíta þessa sundurlyndis-tilhneingingu óhappa einkenni. Það er sagt að flokkadrátturinn gangi óvísða lengra en hjá oss. Og það sem verra sé, að flokksfylgið eintómt ráði oft og einatt mestu um afstöðu vora gagnvart mönnum og málefnum. Í rauninni er það mjög vel skiljanlegt, hvers vegna svo er. Flokkaskiftingin er svo að segja ný hjá oss. Það er tiltölulega skamt síðan, að vér fórum að skiftast í flokka, sem héldi fram andstæðum skoðunum í nokkru máli.

Reynslan sýnir, að þegar einhverjar nýjar skoðanir fara að ryðja sér til rúms hjá einhverri þjóð, verða fylgjendur hennar að gerast flokksmenn fyr eða síðar. Þeir verða að mynda flokk, sem haldi fram hinn nýju skoðun og verji hana fyrir árásum frá þeim, sem henni eru óvinveittir. Slíkar flokksmyndanir eru í alla staði eðlilegar, því þeir, sem líkastar skoðanir hafa, finna til skyldleikans sín á milli, sem kemur þeim til að sameina sig. En við það að halda sínum skoðunum fram, mæta þeir mótspyrnu, sem aftur leiðir til mótspyrnu frá þeirra hendi, en þar sem að bæði

sókn og vörn verða að eiga sér stað, er hætt við að samgirninnar verði aldrei eins vel gætt og skyldi. Hið sama á sér einnig stað á þá LEðina, sem ver gætlar og viðteknar skoðanir fyrir hinum nýju. Sú hlíðin sér nýjan óvin í hverju því, sem á einhvern hátt getur dregið athygli manna frá þeim skoðunum, sem hún álitur réttar, og komið þeim til að aðhyllast eitthvað annað. Hún ver þessvegna sínar skoðanir og fer jafnframt að sækja fram gegn því, sem þeim getur stafað hættu af. Munurinn á hvaða aðferðum er leitt, er einnig sáralítill, nema hvað sú hlíðin, sem ver hinar eldri og viðteknur skoðanir vanalega sýnir minna umburðarlyndi. Baráttan á milli flokkanna er hörðust fyrst. Þá er ákafinn mestur. Alt nýtt er ægilegast fyrst í augum hins afturhaldssama, eins og þess, sem sér ofsjórnir í þokunni. Og þeir, sem nýjar skoðanir aðhyllast, eru oft harðastir á fyrsta sprettinum. En auk þess sjá menn einnig, þegar frá líður, að þeir eru í rauninni ekki eins miklir andstæðingar og þeir álitu í fyrstu þegar þeim bar eitthvað á milli. Stundum fer líka svo, og það er langeðlilegast, að hinir andstæðu flokkar leggja niður ófrið og deilur, og halda hver fram sínum skoðunum á friðsamlegan hátt. En þetta getur aldrei orðið strax í byrjun. Það eru engin dæmi til þess að þar, sem nýir flokkar hafa myndast, hafi ekki mótsþyrna af einhverri tegund og deilur við hina eldri átt sér stað. Það er þessvegna ekkert undarlegt, þó að sú hafi orðið raunin á hjá oss Íslendingum, og það því fremur sem það mun vera satt um oss yfirleitt, að vér vinnum það ekki fyrir friðinn og eininguna, að halda skoðunum vorum leyndum, hverjar sem þær kunna að vera.

En þó að flokksbaráttan hætti og friðsamlegt samkomulag komist á, hættu flokkarnir ekki nauðsynlega fyrir það að vera hver öðrum ólíkir, hvað stefnur og skoðanir snertir. Það er ekki nauðsynlegt að hafa sömu skoðanirnar og nágrenni manns hefir til að geta litið hann réttu auga. Mikið af flokkadeilum eru sprotnar af því að menn eru svo tregir að láta sér skiljast, að þó að þeir séu ekki sammála um allt, geti þeir þó verið sammála um sumt, og það án þess að gefa nokkurn hlut eftir af skoðunum sínum fyrir öðrum. Hver rétthugsandi maður leitast þessvegna við að hafa frið

við þá, sem ekki hugsa eða trúta eins og hann, að svo miklu leyti sem honum er unt, en heldur samt sínum skoðunum altaf fram og ver þær, ef á þarf að halda. Í rauninni getur baráttan á milli andstæðra skðna aldrei horfið, svo lengi sem þær eru til, en hún breytist þannig, að í staðinn fyrir flokkaríginn kemur sanngjörn rök-endaferzla og skynsamleg vörn skoðananna. Það má líkja baráttu skoðananna í hugheimi vorum við það, sem vísindamennirnir kalla eftirlifð hins hæfasta í náttúrunni. Sú skoðun eða stefna lifir ódilega lengst, sem bezt getur tilsvarað kröfum tímans, hinar aftur á móti, sem gera það alls ekki eða illa, deyja og hverfa. En þessi barátta er ekki innifalinn í flokkastríði eintónnu. Þó það eigi oft og einatt röt sína að rekja til hennar.

Nú á síðari árum hafa einstöku raddir heyrst í þá átt, að flokkar þeir á meðal vor Vestur-Íslendinga, sem mismunandi skoðanir hafa, ættu að standa í friðsamlegra sambandi hver við annan, en hingað til hefir átt sér stað. Sérstaklega hefir þetta verið talið til trúarflokkanna. Því verður ekki neitað, að deilur og flokka-dráttur hafa átt sér stað meira en góðu hófi gegnir síðan fyrst að flokkaskifting varð í trúmálum. Og vafalaust hefir mikið af því verið láðum málsþörtum fremur til ógagns en gagns. Margir standa nú utan við alla söfnuði og vilja ekkert skifta sér af neinni trúmála-starfsemi að eins vegna þess, að þeim hefir virzt samkomulag þessara tveggja trúflokka, sem hér eru á meðal Íslendinga, vera allt annað en það ætti að vera. Það má vel vera, að slíkt ætti ekki að aftra mönnum frá að fylgja því, sem að sannfæring þeirra segir þeim að þeim beri helzt að fylgja, en þó er það óneitanlega mikil afsökun fyrir hvern þann, sem ekki finnur sterka kvöt hjá sér til að fylgja einhverri sérstakri stefnu.

Sjálfsgat þykir öllum sannsýnum mönnum vænt um þessar friðarraddir, hvaðan sem þær koma. Allir þeir, sem eru nógu sannsýnir til að viðurkenna, að hver maður eigi rétt á að hafa þær skoðanir í trúmálum, sem honum virðast sannastar og bestar. hljóta að viðurkenna, að alt flokkshatur út af mismunandi skoðunum er algerlega ósamboðið þeim umburðarlyndisanda, sem nú ríkir víðast hvar í hinum mentaða heimi. Fáum, sem sanngirni

geta, mun heldur dylja t. að flokkadráttarinn spillir allri samvinnu oft og einatt, jafnvel í þeim efnum, sem í rauninni eru engin flokksmál. En sundurlyndið er það, sem stendur flestum þeim málum fyrir þrífum, er á einhvern hátt snerta oss alla sem meðlimi hins íslenska þjóðflokks hér í landi. Þessvegna ættu allir að taka feg'nshendi við hverri a'varlegri tilraun, sem gerð er til þess að eyða flokkadrættinum og því óþarfa sundurlyndi, sem af honum sprettur, með öllum þess í lu afleiðingum.

En til þess að þetta geti orðið, þarf nýr hugsunarháttur að skapaast alment á meðal vor. Mennt þurfa yfirleitt að sjá betur en þeir nú við þást sjá, að það er þjóðar-ósómi að nota hvert tekifæri og hverja átyllu til þess að hallmæla náunganum bara vegna þess að hann hefir skoðanir, gagn tæðar manns eigin. Það ber vott um ódregngilegan hugsunarhátt að reyna ávalt að gera móttstöðumanninn tottryggilegan í augum allra. Ekki heldur lýsir það neinni göfugmensku, að líta með fyrirlitningu á allt, sem ekki tilheyrir manns eigin flokki. En að þetta séu vopin, sem stundum hafa litið bezt í flokks-baráttunni hér, getur enginn neitað, sem henni er kunnugur. Alt þetta ætti að hverfa. Klikkuskapurinn ætti að eyðileggjast, en í staðinn fyrir hann ætti að koma heilbrigð skifting manna í flokka í hverju máli, sem er eftir sannfæringu einni saman. Þegar svo að sannfæringin ein réði flokkaskipuninni, þá mundu menn hafa meiri virðingu hver fyrir annars skoðunum. Því vanalega eru það mennirnir, sem enga verulega sannfæringu hafa, sem svæsnastir eru í því að óvirða skoðanir ummara. Með heilbrigðri flokkaskiftingu mundum vér losna mikið við þann ófrið á milli flokkanna, sem hingað til hefir átt sér stað, því meiri hlutinn af honum hefir í rauninni ekki verið um skoðanirnar, heldur á yfirborðinu, sem sést bezt á því, að margir þeirra, sem minsta þekkinguna hafa á skoðunum sjálfum, hafa látið ófriðlegast. Einmitt vegna þess, að vér höfum látið smámunina sitja þíft í fyrirrúmi og höfum látið stjórnast of mikið af hleypidómum, hefir flokkastríðið ekki verið æfinlega um skoðanir, og sannfæringin um hvað rétt sé eða rangt hefir ekki heldur ráðið í hvaða flokk menn skipaðu sér.

Allur sá flokkadráttur, sem ekki stafar beinlínis af því að menn, sem ólíkar skoðanir hafa, skiftast á eðlilegan hátt í flokka, er óhollur og ljúfur að standa mörgum góðum og þarflegum fyrirtækjum fyrir þrifum. Þar sem aftur á móti heilbrigð flokkaskifting, sem byggð er á samfæringu þeirra einstaklinga er flokkana mynda, er hverju málefni til uppbyggingar, því hún miðar til þess að leða í ljós það sem sannast og réttast er með samanburði ólíkra sjónarmiða á málefnum sjálfu. Sá friður, sem vér ættum að æskja eftir, er þessvegna ekki í því innifalinn að vér gerum sem minnst úr skoðanum vorum, eins og virðist vera ætlun sumra þeirra, sem til sín hafa látið heyra um þetta efni, heldur að vér getum, þrátt fyrir ólíkar skoðanir, lifað í friði hver við annan. Það eru flokkadeilurnar og óvildin, sem oft stafar af þeim, sem eiga að hverfa. Klíkkuhátturinn, sem er eyðilegging á öllum sömnum manndómi, á að lifa undir lok. En í staðinn fyrir þetta eiga að koma skynsamlegar og sanngjarnar umræður um þær skoðanir, sem vér erum ekki sammála um. Þær eiga að ræðast með stílingu og nóga mikilli virðingu fyrir öðrum og þeirra samfæringu, en ekki með óvildarhug eða þeirri þröngsýni, sem ávált tekur fyrst tillit til flokksfylgisins. Eínægara skoðanafylgi, en minni illleliur um skoðanirnar er það, sem að vér þurfum, framfar öllu öðru að læra.

G. A.

ÖRLÖG TRÚARINNAR

SAGA EFTIR

JAMES A. FROUDE

II. BRÉF.

6. september.

„Hvaða mögulega ástæðu geturðu haft á móti því, að taka vígslu?“ Það er von þú spyrjir. Eg lofaði að segja þér það,

og það skal eg enda, þótt eg viti tæpast, hvað þú kant að halda um mig á eftir. Því hvar sem eg hefi ennþá látið bæra á þeim tilfinningum, hefi eg mætt kulda og fyrirlitningu. En Árpór, yirgefðu mig ekki líka, svo eg tapi ekki mínum elzta og einasta vini. Óttast ekki, eg hefi ekki drýgt glæp, að minsta kosti ekki það, sem eg get álitid glæp, þó það sé á ýmsra vörum.

Árpór, áður en eg get gjörst prestur, verð eg að lýsa því hátíðlega yfir, að eg trúí hiklaust öllum hinum kanónsku bókum gamla testamentisins. Og það get eg ekki. Því hvað þýðir það, að trúa þeim hiklaust? Það, að allar gjörðir, sem þar eru skráðar, sé góðar og allar kenningar sannar? Eru þá gjörðir Lots eins góðar og Abrahams, og orð vina Jobs eins sönn og orð Elíasar spámanns? Eg býst við því, og að við eigum að trúa því líka, að allar bækurnar hafi verið skrifaðar af mönnum undir innblásturs áhrifum almáttugs guðs, vegna þess hann áleit þær góðar til uppfræðslu, að alt, sem sagt er í þeim bókum sem sannleikur, sé gullvægur sannleikur, og sálmana og spádómana hafi Heilagur Andi lesið mönnum fyrir, um leið og þeir skrifuðu!

Eg ætla ekki að þreyta þig með öllum þeim vísindalegu, vitsmunalegu og heimspekilegu erviðleikum þessara kenninga, en þó get eg ekki sagt annað, en að eg hefi lítið eftirlæti á þessum vesalings voluðu nútíðar hártogunum okkar, er við nefnum trúvarnarfræði, sem hrasar og heykist milli tveggja skoðana og svo, þegar í dauðann er komið, stingur höfðinu ofan í sandinn, svo hún skuli ekki sjá, það sem hún vill ekki sjá.

En væri það að eins skynsemi mín, sem ætti í vandræðum, gæti eg skólað til skynsemina, en öll tilvera mín rís öndverð móti slíkum kenningum. Eg get ekki, eg má ekki trúa því, að alréttlátur, almiskunsamur og algóður guð sé sú vera, sem þar er lýst og látin tala.

Hann, að hann hafi skapað menn til að falla, og lagt svo fyrir þá freistinguna, er hann vissi þeir mundu falla fyrir og síðan formælt þeim og öllum þeirra afkomendum og öllum heimi fyrir þeirra skuld; hann sé öfundsjúkur, heiftrækinn, stjórnlaus, hefningjarn, hegri börnunum fyrir misgjörðir feðranna, freisti

mannanna, eða að minsta kosti láti freista þeirra,— það er ekki sú vera, er eg vildi kenna vesölum manni að flýja til í þjáningum og ógæfu sinni í von og kærleika!

Og hvað segirðu! Eins og austrænn harðstjóri velur sér hjákonur, án nokkurra orsaka nema af eigin geðþótta, eirs kaus hann sér örlítið brot mannkynsins sem útvalda þjóð, en þess utan lét allann heiminn liggja marflatan í fávizku, djöflatrú og lýgi! Að hinir hreinhjörtuðu og sannleikselskarði Persar, er um morgun hvern og nótt útheltu sér á fjöllum uppi í eldheitri bæn til eilíðarinnar föður, biðjandi um blessun fyrir alla menn, eða þá Grikkjarnir guðum göfgu á Maráþon eða í Laugaskarði, eða hinir tígulegu og altsigrandi Rómverjar hafi verið útskáfaðir sem fordæmdir djöfladýrkendur,— en fávís ofstakislýður svo grimmur, að hann brytjaði niður börn og konur með blóðugum sverðum, þessir einir hafi verið hinir sönnu drottins þjónar, svo mjög að guð skipaði þeim alla þessa hluti, gladdist yfir grimdar æði þeirra og taldi það sér til lofs og dýrðar, stöðvaði rás himnhnattanna, þjóð sinni til hjálpar við morðverkin. Og hvers vegna voru svo morðin? Stundum fyrir afbrot drýgð fimm hundruð árum áður, stundum að saklausu. En í fimm hundruð ár var ein kynslóðin látin taka við af annari, án þess að nokkur frelsun byðist þeim, því Ísrael hafði einokun á guði. Það gagnar lítið að segja, að þetta væru einstakar sérskildar skipanir. Þjóðin, sem fékk þær, áleit þær ekki sérstakar. Og til hvers er þá opinberunin, ef hún er að eins skrá yfir gjörðir,— ekki sem við eigum— heldur sem við eigum ekki að gjöra?— Nei, Árbór, þetta er ekki guð, þetta er djöfull. Og sannarlega er þetta ekki trú þeirra manna, er tilbiðja Föður mannanna,— heldur áhangenda guðs, er var einn af ótal mörgum—guð meðal guða líkt og Baal — guð Ísraelsmanna. Og ekki get eg trú að því, að þræta og öfund himnakonunganna sé jöfnuð og útkljáð með sverðum jarðarbúa. Nei. Kenni það hver sem vill. En mætti eg að eins trúa því, að Gyðingar hefði verið svipaðir öðrum mönnum að öllu öðru leyti en því, að hugmyndir þeirra voru frábrugðnar, og þeir trúðu sjálfir, að þeir væri útvaldir, þá væri öðru máli að gegna. Þeir yfirunnu Kanaan með valdi,

og það var eðlilegt, að þeir eða afkomendur þeirra héldi, að guð hefði gefið þeim landið. Það getum vér skilið. En að hinn óumbreytanlegi guð hafi með afskiftum sínum hjálpað til að fremja þau verk, er ofbýður mannlegum tilfinningum að lesa um.— Fyr kysi eg glötunina, en að falla niður fyrir þeirri veru, þótt vald hefði til að fordæma mig og svísta lífi, en hjarta mitt fyrirliti.

Það er sami þráðurinn, sem gengur í gegnum alla Ísraels sögu að örfáum undantekningum frásældum,— en til lítils að telja þær megin málið. Má vel vera að Davíð hafi verið maður eftir guðs hjarta, hafi Ísrael verið hans útvaldi lýður. Og vissulega voru hinir hamtryltu ofstækismenn, er réðu fyrir síðustu stríðum Júðalands, synir feðranna, er sundurmoluðu Amalek. Davíð sjálfur með sínu villimanns æði og ofsatrú var þjóðarinnar sanna ímynd. Hver gæti trúað því, að sá sem ritaði 19ánda sálminn gæti óskað að fá að væta öll sín fót mál í blóði óvinanna?— En við lesum biblíuna hver með sínum augum. Það, sem mér finnst fegurst í öllum þeim frásögum er hinn gullni þráður mannglegra tilfinninga, er hér og hvar koma í ljós innan um hryðjuverkin og hrópa um réttlæti,— meðaumkunin, er óvart kemur fram gagnvart þeim auðnulausa frekar en þeim velþóknanlega. Hverjir eru þeir, er helzt vekja okkur tár í auga? Er það ekki vesalings móðirin, er leggur frá sér barnið sitt, svo hún þurfi ekki að horfa á það deyja, eða hinn svikni Esaú, eða hinn fallni Sál konungur, eða dóttir Afaks, er sat yfir myrtum líkómum barna sinna, eða hinn réttarsnauci maður, er grátandi fylgdi konu sinni eftir alla leið, sem þrælar Davíðs drógu í kvennabúrið?

En svo er enn þá annað, er ekki finnst í G. t., en er kent í því Nýja, er eg yrði einnig að segjast trúa, og það er kenningaratriði en ekki saga,— kenning svo viðbjóðsleg, að hún hefir að eins getað orðið til, þegar menn trúðu því, að djöfullinn réði hálfum ríkjum við guð. Eg á við það,— að stærsti hluti alls mannkynsins— fólkið, sem heima á alt í kringum okkur, með sömu tilfinningum og við, sem eru okkar samverkamenn, okkar daglegu félagsbræður— fólkið, sem við setjumst til borðs

með, heilsum á götunni, sem er tengt okkur á óteljandi vegu, með sameiginlegri velferð, samlíðan, atvinnumálum, — að þetta fólk verði þínt um aldur og ævi í óútmálanlegum kvölum.

Og guð minn góður! Vegna hvers? Þeim er kastað út í heiminn, í loftslag þrungið af freistingum, með óþroskaðan skilning og ófullkomna sál, svo ekki verður hjá því komist, að þeir stigi glapstíg í þúsundatali, en við hvert þeirra safna hefnd yfir höfuð sér, safna yfir sig þeirri hegningu svo veðalcæri, æð okkur hryllir við í hvert skifti, er við hugsum til þess: og þetta alt saman eftir ráðstöfun guðs, — kærleikans og miskunsenda-anna guðs. — Og guð vissi alt fyrir, og ekki eingöngu vissi alt, heldur líka ákvað alt, hann úthlutaði okkur eðli okkar, og setti okkur þar sem honum þóknaðist! „Hvað gat eg gjört meira að vingarði mínum er eg ekki hefi gjört?“ Ef almættið gat ekki ræktað þar annað en villiþrúgur, til hvers þá að vera að planta vingarðinn? Ekki baðst hann þess. Til hvers að setja menn hér um fárra ára dvöl, fulla kvalar og hörmunga, fyrst um ekkert var að velja nema falla og svo að verða kastað í helvítis eld um aldir alda?

Eg veit það ekki, það er kannske af einhverri meðfæddri spillingu hjá mér, en mér findist, og eg skyldi halda, að öllum er mannlegt hjarta bæri í brjósti findist það líka, að ef þeir vissi einni einustu skepnu í þeim ægilega stað, þá væri það nóg til þess að breyta himnaríki í helvíti! . . . . . [Framh.]

HEIMIR

12 blöð á ári, 24 bls. í hvert sinn, auk kápu og auglýsinga.

Kostar **einn dollar** um árið. Borgist fyrirfram.

ÚTGEFENDUR: NOKKRIR ÍSLENDINGAR Í VESTURHEIMI.

Afgreiðslustofa blaðsins: 582 Sargent Avenue.

RITSTJÓRI: Rögnvaldur Pétursson, 533 Agnes Street.

PRENTARI: Gísli Jónsson, 582 Sargent Ave.